

Kohtulahendite kogumik

EUROOPA KOHTU OTSUS (teine koda)

21. oktoober 2021 *

Eelotsusetaotlus – Sotsiaalpoliitika – Võrdne kohtlemine töö saamisel ja kutsealale pääsemisel – Direktiiv 2000/78/EÜ – Puude alusel diskrimineerimise keeld – Artikli 2 lõike 2 punkt a – Artikli 4 lõige 1 – Artikkel 5 – Euroopa Liidu põhiõiguste harta – Artiklid 21 ja 26 – Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni puuetega inimeste õiguste konventsioon – Rahvakohtuniku ülesanded kriminaalmenetluses – Pime – Kriminaalasjades osalemise täielik välistamine

Kohtuasjas C-824/19,

mille ese on ELTL artikli 267 alusel Varhoven administrativen sadi (Bulgaaria kõrgeim halduskohus) 31. oktoobri 2019. aasta otsusega esitatud eelotsusetaotlus, mis saabus Euroopa Kohtusse 12. novembril 2019, menetluses

TC,

UB

versus

Komisija za zashtita ot diskriminatsia,

VA,

menetluses osales:

Varhovna administrativna prokuratura,

EUROOPA KOHUS (teine koda),

koosseisus: esimese koja president A. Arabadjiev teise koja presidendi ülesannetes, kohtunikud I. Ziemele, T. von Danwitz (ettekandja), P. G. Xuereb ja A. Kumin,

kohtujurist: H. Saugmandsgaard Øe,

kohtusekretär: A. Calot Escobar,

arvestades kirjalikku menetlust,

* Kohtumenetluse keel: bulgaaria.

arvestades seisukohti, mille esitasid:

- VA, kes esindas ennast ise,
- Poola valitsus, esindaja: B. Majczyna,
- Portugali valitsus, esindajad: L. Inez Fernandes, A. Pimenta, M. J. Marques ja P. Barros da Costa,
- Euroopa Komisjon, esindajad: D. Martin ja N. Nikolova,

olles 22. aprilli 2021. aasta kohtuistungil ära kuulanud kohtujuristi ettepaneku,

on teinud järgmise

otsuse

- 1 Eelotsusetaotlus puudutab küsimust, kuidas tõlgendada Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni puuetega inimeste õiguste konventsiooni, mis kiideti Euroopa Ühenduse nimel heaks nõukogu 26. novembri 2009. aasta otsusega 2010/48/EÜ (ELT 2010, L 23, lk 35; edaspidi „ÜRO konventsioon“), artikli 5 lõiget 2 ning nõukogu 27. novembri 2000. aasta direktiivi 2000/78/EÜ, millega kehtestatakse üldine raamistik võrdseks kohtlemiseks töö saamisel ja kutsealale pääsemisel (EÜT 2000, L 303, lk 16; ELT eriväljaanne 05/04, lk 79), artikli 2 lõikeid 1–3 ja artikli 4 lõiget 1.
- 2 Taotlus on esitatud ühelt poolt TC ja UB ning teiselt poolt Komisja za zashtita ot diskriminatsia (diskrimineerimiskaitse komisjon, Bulgaaria) ja VA vahelises kohtuvaidluses selle komisjoni otsuse üle määrata neile kui kohtu esimehele ja kriminaalkolleegiumi kohtunikule trahv selle kolleegiumi rahvakohtuniku VA diskrimineerimise eest.

Õiguslik raamistik

Rahvusvaheline õigus

- 3 ÜRO konventsiooni artiklis 1 on sätestatud:
„Käesoleva konventsiooni eesmärk on edendada, kaitsta ja tagada kõigi inimõiguste ja põhivabaduste täielikku ja võrdset teostamist kõigi puuetega inimeste poolt ning edendada austust nende loomupärase väärkuse vastu.
Puuetega inimeste mõiste hõlmab isikuid, kellel on pikaajaline füüsiline, vaimne, intellektuaalne või meeleline vaegus, mis võib koostoimel erinevate takistustega tõkestada nende täielikku ja tõhusat osalemist ühiskonnaelus teistega võrdsetel alustel.“
- 4 Selle konventsiooni artikkel 5 „Võrdsus ja mittediskrimineerimine“ on sõnastatud järgmiselt:
„1. Osalisriigid tunnistavad, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ning neil on ilma mingi diskrimineerimiseta õigus võrdsele seadusest tulenevale kaitsele ja soodustustele.

2. Osalisriigid keelustavad mis tahes diskrimineerimise puude alusel ning tagavad puuetega inimestele võrdse ja tõhusa õigusliku kaitse mis tahes alustel toimuva diskrimineerimise eest.

3. Võrdsuse edendamiseks ja diskrimineerimise kõrvaldamiseks võtavad osalisriigid kõiki asjakohaseid meetmeid, et tagada mõistlike abinõude võtmine.

4. Konventsiooni mõistes ei loeta diskrimineerimiseks eriabinõusid, mis on vajalikud, et kiirendada puuetega inimeste võrdsuse saavutamist või see tegelikult saavutada.“

5 Konventsiooni artikli 27 „Töö ja tööhõive“ lõikes 1 on ette nähtud:

„Osalisriigid tunnistavad puuetega inimeste õigust tööle teistega võrdsetel alustel; see hõlmab õigust teenida elatist vabalt valitud või tööturul tunnustatud kutsealal ning õigust puuetega inimestele avatud, kaasavale ja ligipääsetavale töökeskkonnale. Osalisriigid kaitsevad ja edendavad õigust tööle, kaasa arvatud nende isikute puhul, kes on saanud puude töötamise käigus, võttes asjakohaseid samme, sealhulgas ka seadusandluses, et muu hulgas:

a) keelustada puude alusel diskrimineerimine kõigis tööhõivega seotud küsimustes, kaasa arvatud värbamise, palkamise ja töölevõtmise tingimused, töösuhte jätkamine, ametikõrgendused ning ohutud ja tervislikud töötingimused;

[...]“.

Liidu õigus

6 Direktiivi 2000/78 põhjendustes 16, 20, 21 ja 23 on märgitud:

„(16) Meetmete sätestamine puuetega inimeste vajaduste arvessevõtmiseks töökohal etendab tähtsat osa võitluses puude alusel diskrimineerimise vastu.

[...]

(20) Tuleks sätestada asjakohased tõhusad ja konkreetset meetmed, et kohandada puuetega inimeste vajadustele töökohad, näiteks tööruumid ja sisseseade, tööaja pikkus ja korraldus, ülesannete jaotus ning ette näha koolitusvõimalused või integreerimisvahendid.

(21) Et kindlaks teha, kas kõnealused meetmed osutuvad liiga koormavaks, tuleks eelkõige arvesse võtta rahalisi ja muid kulusid, organisatsiooni või ettevõtte suurust ja rahalisi vahendeid ning riikliku rahastamise või muu abi võimalust.

[...]

(23) Väga piiratud asjaoludel võib erinev kohtlemine olla õigustatud siis, kui usutunnistuse või veendumuste, puude, vanuse või seksuaalse sättumusega seotud omadus kujutab endast olulist ja määravat kutsenõuet ja kui eesmärk on põhjendatud ning nõue sellega proportsionaalne. Nimetatud asjaolud tuleks lisada teabele, mille liikmesriigid edastavad komisjonile.“

7 Direktiivi artikkel 1 „Eesmärk“ on sõnastatud järgmiselt:

„Käesoleva direktiivi eesmärk on kehtestada üldine raamistik, et võidelda usutunnistuse või veendumuste, puude, vanuse või seksuaalse sättumuse alusel diskrimineerimise vastu töö saamisel ja kutsealale pääsemisel ning tagada liikmesriikides võrdse kohtlemise põhimõtte rakendamine.“

8 Direktiivi artiklis 2 „Diskrimineerimise mõiste“ on sätestatud:

„1. Käesoleva direktiivi kohaldamisel tähendab „võrdse kohtlemise põhimõte“, et ei esine otsest ega kaudset diskrimineerimist ühelgi artiklis 1 nimetatud põhjusel.

2. Lõike 1 kohaldamisel:

a) peetakse otseseks diskrimineerimiseks seda, kui ükskõik millisel artiklis 1 nimetatud põhjusel koheldakse ühte inimest halvemini, kui on koheldud, koheldakse või võidakse kohelda teist inimest samalaadses olukorras;

[...]“.

9 Direktiivi artikli 3 „Reguleerimisala“ lõikes 1 on sätestatud:

„[Euroopa Liidule] antud pädevuse piires kohaldatakse käesolevat direktiivi kõikide isikute suhtes nii avalikus kui ka erasektoris, sealhulgas avalik-õiguslike isikute suhtes, kui kõne all on:

a) tööle saamise, füüsilisest isikust ettevõtjaks hakkamise või kutsealale pääsemise tingimused, sealhulgas valikukriteeriumid ja töölevõtu tingimused mis tahes tegevusvaldkonnas ja kõigil ametiastmetel, kaasa arvatud ametialane edutamine;

[...]

c) töö saamise ja töö tingimused, kaasa arvatud töölt vabastamine ja töötasu;

[...]“.

10 Direktiivi 2000/78 artikli 4 „Kutsenõuded“ lõikes 1 on ette nähtud:

„Olenemata artikli 2 lõigetest 1 ja 2, võivad liikmesriigid ette näha, et erinevat kohtlemist ükskõik millise artiklis 1 nimetatud põhjusega seotud omaduse alusel ei peeta diskrimineerimiseks, kui see omadus on teatud kutsetegevuse laadi või sellega liituvate tingimuste tõttu oluline ja määrav kutsenõue, tingimusel, et eesmärk on õigustatud ja nõue sellega proportsionaalne.“

11 Direktiivi artiklis 5 „Mõistlikud abinõud puuetega inimeste arvessevõtmiseks“ on sätestatud:

„Et tagada puuetega inimeste võrdse kohtlemise põhimõtte järgimine, nähakse ette mõistlikud abinõud. See tähendab seda, et tööandjad võtavad asjakohaseid, konkreetset juhul vajalikke meetmeid, et võimaldada puuetega inimesel tööle pääseda, töös osaleda või edeneda või saada koolitust, kui sellised meetmed ei põhjusta tööandjale ebaproportsionaalselt suurt koormust. Kui asjaomase liikmesriigi invaliidsuspoliitika raames kohaldatavad meetmed on piisavalt heastavad, ei ole see koormus ebaproportsionaalselt suur.“

Bulgaaria õigus

- 12 Põhiseaduse (*DV* nr 56, 13.7.1991) põhikohtuasjas kohaldatava redaktsiooni artiklis 6 on sätestatud:

„(1) Kõik inimesed sünnivad vabadena ning oma väärikuselt ja õigustelt võrdsena.

(2) Kõik kodanikud on seaduse ees võrdsed. Keelatud on igasugune õiguste piiramine ja eeliste andmine, mis põhineb rassil, rahvusel, etnilisel kuuluvusel, sool, päritolul, usutunnistusel, haridusel, maailmavaatel, poliitilisel kuuluvusel, isiklikul või ühiskondlikul staatusel või varalisel seisundil.“

- 13 Põhiseaduse artikkel 48 on sõnastatud järgmiselt:

„(1) Kodanikel on õigus tööle. Riik loob tingimused selle õiguse teostamiseks.

(2) Riik tagab tingimused selleks, et füüsilise ja vaimse puudega isikud saaksid teostada õigust tööle. [...]“.

- 14 Diskrimineerimiskaitse seaduse (*Zakon za zashtita ot diskriminatsia*) (*DV* nr 86, 30.9.2003) põhikohtuasjas kohaldatava redaktsiooni (edaspidi „diskrimineerimiskaitse seadus“) artikli 4 lõike 1 kohaselt on keelatud igasugune otsene või kaudne diskrimineerimine eelkõige puude alusel.

- 15 Diskrimineerimiskaitse seaduse artikli 7 lõike 1 punkt 2 on sõnastatud järgmiselt:

„Diskrimineerimiseks ei loeta:

[...]

2. isiku erinevat kohtlemist mõne artikli 4 lõikes 1 osutatud põhjusega seotud omaduse alusel, kui see omadus on oluline ja määrav kutsenõue tulenevalt konkreetse töö või tegevuse iseloomust või selle töö või tegevuse teostamise tingimustest, kui sellel nõudel on õiguspärane eesmärk ja nõue ei lähe kaugemale, kui selle eesmärgi saavutamiseks vajalik.“

- 16 Kohtute seaduse (*Zakon za sadebnata vlast*) (*DV* nr 64, 7.8.2007) põhikohtuasjas kohaldatava redaktsiooni (edaspidi „kohtute seadus“) artiklis 66 on ette nähtud, et seaduses sätestatud juhtudel kuuluvad esimeses kohtuastmes asja läbivaatava kohtu koosseisu ka rahvakohtunikud, kellel on samasugused õigused ja kohustused nagu kohtunikel.

- 17 Kohtute seaduse artikli 67 lõige 1 on sõnastatud järgmiselt:

„Rahvakohtunikuks võib valida iga teovõimelise Bulgaaria kodaniku,

1. kes on vanuses 21–68 eluaastat;

2. kellel on kehtiv aadress omavalitsuses, mis jääb selle kohtu tööpiirkonda, kuhu ta kandideerib;

3. kes on omandanud vähemalt keskhariduse;

4. keda ei ole karistatud tahtlikult toime pandud süüteo eest, sealhulgas rehabiliteerimise korral;
5. kes ei põe vaimuhaigust.“
- 18 Kriminaalmenetluse seadustiku (Nakazatelno-protsesualen kodeks) (*DV* nr 86, 28.10.2005) põhikohtuasjas kohaldatava redaktsiooni (edaspidi „kriminaalmenetluse seadustik“) artikli 8 lõikes 1 on sätestatud:
- „Käesolevas seadustikus sätestatud juhtudel ja tingimustel kuuluvad kohtu koosseisu rahvakohtunikud.“
- 19 Kriminaalmenetluse seadustiku artikli 13 lõikes 1 on sätestatud, et kohus, prokuratuur ja uurimisasutused peavad oma pädevuse piires võtma kõik meetmed objektiivse tõe tuvastamiseks, ning lõikes 2, et objektiivne tõde tuvastatakse kõnealuses seadustikus ette nähtud korras ja vahenditega.
- 20 Kriminaalmenetluse seadustiku artikli 14 lõike 1 kohaselt lähtuvad kohus, prokuratuur ja uurimisasutused otsuste tegemisel oma siseveendumusest, tuginedes kõigi juhtumi asjaolude objektiivsele, põhjalikule ja täielikule uurimisele, ning juhivad seaduse sätetest.
- 21 Kriminaalmenetluse seadustiku artikli 18 kohaselt lähtuvad kohus, prokuratuur ja uurimisasutused oma otsuste tegemisel tõenditest, mille nad on ise kogunud ja mida nad on isiklikult uurinud, kui kõnealuses õigusaktis ei ole sätestatud teisiti.

Põhikohtuasi ja eelotsuse küsimused

- 22 VA-l on nägemise kaotuse tõttu püsivalt vähenenud töövõime, mida tõendab 1976. aastal läbiviidud ekspertii. Ta õppis kõrgkoolis õigusteadust, sooritas 1977. aastal edukalt kutseeksami ning töötas seejärel Pimedate Ühingu ja Euroopa Pimedate Liidus.
- 23 Sofia linnavolikogu läbi viidud menetluse tulemusena valiti VA 2014. aastal Sofiyski gradski sadi (Sofia linnakohus, Bulgaaria) rahvakohtunikuks. Ta määrati Sofiyski rayoneni sadi (Sofia rajoonikohus, Bulgaaria) teenistusse ning loosi teel selle kohtu kriminaalkolleegiumi kuuendasse kotta, mille koosseisu kuulusid kohtunik UB ning veel kolm rahvakohtunikku. 25. märtsil 2015 andis ta nimetatud kohtus rahvakohtuniku vande.
- 24 Ajavahemikul 25. märtsist 2015 kuni 9. augustini 2016 ei osalenud VA ühelgi kriminaalasja kohtuistungil. 2015. aasta mais palus ta Sofiyski rayoneni sadi (Sofia rajoonikohus, Bulgaaria) esimehel ehk TC-l määrata end mõne teise kohtuniku juurde, ent ei saanud vastust.
- 25 VA pöördus 24. septembril 2015 diskrimineerimiskaitse komisjoni poole, väites, et teda on tema puude tõttu ebasoodsalt kohelnud kohtunik UB, kuivõrd viimane ei võimaldanud tal osaleda üheski kriminaalmenetluses, ning kohtu esimees TC, kes ei rahuldanud tema taotlust määrata ta teise kohtuniku juurde, et ta saaks teostada oma õigust töötada rahvakohtunikuks. Vastuseks tuginesid TC ja UB eelkõige rahvakohtuniku kohustuste olemusele, vajadusele omada konkreetseid füüsilisi omadusi ning õiguspärasele eesmärgile ehk kriminaalmenetluse seadustiku põhimõtete järgimisele, mis vastavalt diskrimineerimiskaitse seaduse artikli 7 lõike 1 punktile 2 õigustaks VA erinevat kohtlemist puudega seotud omaduse alusel.

- 26 Diskrimineerimiskaitse komisjon leidis 6. märtsi 2017. aasta otsuses, olles ära kuulanud TC ja UB, et viimased diskrimineerisid VAd puude alusel eelkõige diskrimineerimiskaitse seaduse artikli 4 tähenduses, ning määras neile vastavalt 250 ja 500 Bulgaaria leevi (BGN) (ligikaudu 130 ja 260 euro) suuruse trahvi.
- 27 TC ja UB esitasid mõlemad selle otsuse peale kaebuse Administrativen sad Sofia-gradile (Sofia halduskohus, Bulgaaria), kes need rahuldamata jättis. See kohus leidis eelkõige, et konkreetsele kutse- või tegevusalale – nagu rahvakohtunik – pääsemisele põhimõtteliselt piirangute seadmine põhjendusega, et kõnealune puue muudab nende ülesannete igakülgse täitmise võimatuks, on õigusvastane. Kriminaalmenetluse eripära nõuab mõistagi seda, et rahvakohtunik tegutseks vastavalt selle menetluse üldistele põhimõtetele, mille kohaselt uurib kohtukoosseis tõendeid vahetult, tuvastab objektiivse tõe ja kujundab oma siseveendumuse. Eeldus, et puude tõttu ei ole isikul ühelgi juhul võimalik neile põhimõtetele vastavalt tegutseda, kujutab endast aga diskrimineerimist. Kõnealune kohus lisas, et neid põhjendusi kinnitab ka asjaolu, et VA osales mitme kriminaalasja kohtuistungil pärast 9. augustit 2016 ehk kuupäeva, mil jõustus õigusreform, millega kehtestati rahvakohtunike elektrooniline kodadesse määramine.
- 28 TC ja UB esitasid mõlemad Administrativen sad Sofia-gradile (Sofia halduskohus, Bulgaaria) otsuse peale kassatsioonkaebuse Varhoven administrativen sadile (Bulgaaria kõrgeim halduskohus). Oma kassatsioonkaebuse põhjenduseks väitis TC, et esimese astme kohus oleks pidanud kohaldama diskrimineerimiskaitse seaduse artikli 7 lõike 1 punkti 2, mis puudutab olulist ja määravat kutsenõuet. Rahvakohtuniku ülesannete laadi arvesse võttes ei ole neid võimalik täita isikul, kelle puue toob kaasa kriminaalmenetluse seadustikus tunnustatud põhimõtete rikkumise. UB väidab omalt poolt, et see kohus seadis diskrimineerimisvastase seaduse ekslikult ettepoole õigusaktide hierarhias kõrgemal asetsevast kriminaalmenetluse seadustikust ning selles seadustikus tunnustatud põhimõtetest, mida ta kriminaalasju lahendava kohtunikuna peab kohtusse saabunud kohtuasjade läbivaatamisel järgima, ning samuti peab ta tagama, et kõik kohtukoosseisu liikmed uuriksid toimikusse esitatud tõendeid võrdselt ning hindaksid vahetult poole käitumist.
- 29 Seoses kriminaalmenetluse normidega märgib eelotsusetaotluse esitanud kohus seejuures, et pole selge, kas nägemispuudega isiku – nagu VA – ebavõrdne kohtlemine rahvakohtuniku ülesannete täitmisel on õiguspärane, lähtudes ÜRO konventsiooni, Euroopa Liidu põhiõiguste harta (edaspidi „harta“) ning direktiivi 2000/78 sätetest, mille eesmärk on tagada puuetega isikute võrdne kohtlemine töö saamisel ja kutsealale pääsemisel.
- 30 Neil asjaoludel otsustas Varhoven administrativen sad (Bulgaaria kõrgeim halduskohus) menetluse peatada ja esitada Euroopa Kohtule järgmised eelotsuse küsimused:
- „1. Kas [ÜRO konventsiooni] artikli 5 lõike 2 ning [direktiivi 2000/78] artikli [2] lõigete 1–3 ja artikli 4 lõike 1 tõlgendamise põhjal saab teha järelduse, et nägemisvõimetul isikul on lubatud tegutseda rahvakohtunikuna ja osaleda kriminaalasjades toimuvates kohtumenetlustes, või
 2. kas püsivalt nägemisvõimetu isiku konkreetne puue on rahvakohtuniku tegevuse puhul oluline ja määrav nõue, mistõttu sellise puude korral on põhjendatud erinev kohtlemine, mis ei ole käsitatav diskrimineerimisena puude alusel?“

Eelotsuse küsimuste analüüs

- 31 Kõigepealt tuleb märkida, et kuigi eelotsusetaotluse esitanud kohus ei ole oma küsimustes viidanud harta sätetele, soovib see kohus, nagu nähtub eelotsusetaotlusest, teada, kas pimedal isikul – nagu VA – kriminaalmenetluses rahvakohtuniku ülesannete täitmise välistamine on kooskõlas nii direktiivi 2000/78 ja ÜRO konventsiooni kui ka harta sätetega.
- 32 Tuleb meeles pidada, et kõnealune direktiiv täpsustab oma reguleeritud valdkonnas üldist diskrimineerimiskeelu põhimõtet, mis on nüüdseks sätestatud harta artiklis 21 (26. jaanuari 2021. aasta kohtuotsus Szpital Kliniczny im. dra J. Babińskiego Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Krakowie, C-16/19, EU:C:2021:64, punkt 33 ja seal viidatud kohtupraktika).
- 33 Lisaks on harta artiklis 26 nähtud ette, et liit tunnustab ja austab puuetega inimeste õigust saada kasu meetmetest, mille eesmärk on tagada nende iseseisvus, sotsiaalne ja tööalane integratsioon ning osalemine ühiskonnaelus.
- 34 Neil asjaoludel tuleb asuda seisukohale, et oma küsimustega, mida tuleb analüüsida koos, soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt teada, kas direktiivi 2000/78 artikli 2 lõiget 2 ja artikli 4 lõiget 1 tuleb lähtuvalt harta artiklitest 21 ja 26 ning ÜRO konventsioonist tõlgendada nii, et nendega on vastuolus see, kui pime isik jäetakse ilma igasugusest võimalusest täita rahvakohtuniku ülesandeid kriminaalmenetluses.
- 35 Kõigepealt olgu märgitud, et nii direktiivi 2000/78 pealkirjast ja preambulist kui ka sisust ja eesmärgist nähtub, et selle eesmärk on kehtestada üldine raamistik kõikide isikute võrdse kohtlemise tagamiseks „töö saamisel ja kutsealale pääsemisel“, pakkudes neile tõhusat kaitset diskrimineerimise vastu ühel direktiivi artiklis 1 viidatud põhjustest, mille hulka kuulub puue (15. juuli 2021. aasta kohtuotsus Tartu Vangla, C-795/19, EU:C:2021:606, punkt 26 ja seal viidatud kohtupraktika).
- 36 Direktiivi 2000/78 artikli 3 lõike 1 punktide a ja c kohaselt kohaldatakse liidule antud pädevuse piires seda direktiivi kõikide isikute suhtes nii avalikus kui ka erasektoris, sealhulgas avalik-õiguslike isikute suhtes, kui kõne all on muu hulgas tööle saamise tingimused ning töö saamise ja töö tingimused.
- 37 Eelotsusetaotlusest nähtub kõigepealt, et rahvakohtuniku ülesanded kujutavad endast tasustatavat kutsealast tegevust; seejärel, et VA valiti välja selleks, et täita neid ülesandeid kohtu kriminaalkolleegiumis, ning lõpuks, et ajavahemikul 25. märtsist 2015 kuni 9. augustini 2016 ei saanud ta tegelikult neid ülesandeid täita ega seega niisugusele ametikohale asuda.
- 38 Sellest järeldub, et niisuguses olukorras on kõne all nii tööle saamise tingimused direktiivi 2000/78 artikli 3 lõike 1 punkti a tähenduses kui ka selle direktiivi artikli 3 lõike 1 punktis c nimetatud töö saamise ja töö tingimused.
- 39 Lisaks puudub vaidlus selle üle, et VA-l on „puue“ direktiivi 2000/78 tähenduses, kuna tal on püsiv nägemiskaotus, kusjuures väljakujunenud kohtupraktika kohaselt tuleb mõistest „puue“ aru saada nii, et see hõlmab pikaajalisest füüsilisest, vaimsest või psüühilisest vaegusest tingitud piirangut, mis võib koostoimes erinevate takistustega tõkestada asjaomase isiku täielikku ja tõhusat osalemist tööelus teiste töötajatega võrdsetel alustel (vt selle kohta 11. septembri 2019. aasta kohtuotsus Nobel Plastiques Ibérica, C-397/18, EU:C:2019:703, punkt 41 ja seal viidatud kohtupraktika).

- 40 Järelikult kuulub selline olukord, nagu on kõne all põhikohtuasjas, nimetatud direktiivi kohaldamisalasse.
- 41 Mis puudutab esiteks erinevat kohtlemist puude alusel, siis olgu märgitud, et direktiivi 2000/78 artikli 2 lõike 1 kohaselt tähendab „võrdse kohtlemise põhimõte“, et ei esine otsesest ega kaudset diskrimineerimist ühelgi artiklis 1 nimetatud põhjusel. Selle direktiivi artikli 2 lõike 2 punktis a on täpsustatud, et otseseks diskrimineerimiseks peetakse seda, kui ükskõik millisel artiklis 1 nimetatud põhjusel, sealhulgas puude tõttu, koheldakse ühte inimest halvemini, kui on koheldud, koheldakse või võidakse kohelda teist inimest samalaadses olukorras.
- 42 Käesoleval juhul nähtub eelotsusetaotluses esitatud andmetest, et 25. märtsist 2015 kuni 9. augustini 2016 ei lubatud VA-l osaleda ühelgi selle koja istungil, kuhu ta oli määratud, ja seda tema pimesuse tõttu. Seega näib, et tema puude alusel on teda koheldud ebasoodsamalt kui teisi sellesse kotta määratud rahvakohtunikke, kes on sarnases olukorras, kuid kes ei ole pimedad, mis kujutab endast otseselt puude alusel erinevat kohtlemist direktiivi 2000/78 artikli 2 lõike 2 punkti a tähenduses.
- 43 Mis puudutab teiseks küsimust, kas niisugust erinevat kohtlemist saab õigustada direktiivi 2000/78 artikli 4 lõike 1 alusel, siis tuleb märkida, et selle sätte sõnastuse enda järgi võivad liikmesriigid ette näha, et erinevat kohtlemist ükskõik millise selle direktiivi artiklis 1 nimetatud põhjusega seotud omaduse alusel ei peeta diskrimineerimiseks, kui see omadus on teatud kutsetegevuse laadi või sellega liituvate tingimuste tõttu oluline ja määrav kutsenõue, tingimusel, et eesmärk on õigustatud ja nõue sellega proportsionaalne.
- 44 Sellega seoses on Euroopa Kohus otsustanud, et olulise ja määrava kutsenõude peab moodustama mitte erineva kohtlemise aluseks olev põhjus, vaid selle põhjusega seotud omadus (15. novembri 2016. aasta kohtuotsus Salaberria Sorondo, C-258/15, EU:C:2016:873, punkt 33 ja seal viidatud kohtupraktika).
- 45 Kuivõrd direktiivi 2000/78 artikli 4 lõige 1 võimaldab teha erandi diskrimineerimiskeelu põhimõttest, siis koostoimes direktiivi põhjendusega 23, mis ütleb, et erinev kohtlemine võib olla õigustatud „väga piiratud asjaoludel“, tuleb seda tõlgendada kitsalt (15. juuli 2021. aasta kohtuotsus Tartu Vangla, C-795/19, EU:C:2021:606, punkt 33 ja seal viidatud kohtupraktika).
- 46 Mis puudutab eesmärki, millele tuginetakse õigustamaks VA ebasoodsat kohtlemist tema puude alusel, siis väidavad TC ja UB, et VA-l kriminaalkolleegiumi – kuhu ta oli määratud kuni 2016. aasta augustini – istungitel osalemise keelamisega sooviti tagada kriminaalmenetluse seadustiku põhimõtete, eelkõige selle seadustiku artiklitest 14 ja 18 tulenevate vahetuse põhimõtte ja objektiivse tõe tuvastamiseks tõendite vahetu hindamise põhimõtte täielik järgimine.
- 47 TC ja UB väidavad nimelt, et rahvakohtuniku ülesandeid ei saa täita isikud, kellel on selline puue nagu pimesus. Nende ülesannete täitmine eeldab põhimõtteliselt eriliste füüsiliste võimete omamist, nagu nägemisvõime.
- 48 Tuleb aga märkida, et kuigi kohtute seaduse artikli 67 lõikes 1 on ette nähtud, et rahvakohtunik peab olema eeskätt teovõimeline ja tal ei tohi olla mingit vaimuhaigust, ei kehtesta see seadus eelotsusetaotluses esitatud andmete kohaselt nõuet seoses rahvakohtuniku füüsilise võimekusega ega näe ette sellise füüsilise puude nagu pimesuse tõttu kõrvaldamise alust.

- 49 Samast teabest nähtub, et pärast õigusreformi jõustumist kehtestati alates 9. augustist 2016 rahvakohtunike elektrooniline kodadesse määramine, mistõttu VA osales alates sellest kuupäevast mitmel kriminaalasja kohtuistungil. Põhikohtuasjas kõne all olevates riigisisestes õigusnormides ette nähtud rahvakohtunike elektrooniline kodadesse määramine näib seega toimuvat sõltumata kaalutlustest, mis on seotud rahvakohtunike isikuga, nagu ka nende käsitletavate kohtuasjadega; seda peab kontrollima eelotsusetaotluse esitanud kohus.
- 50 Euroopa Kohtu väljakujunenud kohtupraktika kohaselt võib aga erilise füüsilise võimekuse omamise nõuet käsitada direktiivi 2000/78 artikli 4 lõike 1 tähenduses „olulise ja määrava kutsenõudena“, mis on vajalik tegutsemiseks teatavatel kutsealadel, näiteks tuletõrjuja või politseinikuna. Samuti võib pidada asjaolu, et kuulmine peab vastama riigisisestes õigusnormides kindlaks määratud minimaalsele kuulmise tasemele, vanglaametnikuna teenistuses olemise kutsenõudeks (vt selle kohta 15. juuli 2021. aasta kohtuotsus Tartu Vangla, C-795/19, EU:C:2021:606, punktid 40 ja 41).
- 51 Euroopa Kohus on samuti otsustanud, et nägemine on mootorsõiduki juhtimisel oluline funktsioon, mistõttu nägemisega seotud miinimumnõue, mille liidu seadusandja on kehtestanud sõidukijuhi kutsealal tegutsemiseks, on liiklusohutuse tagamise eesmärgi seisukohast liidu õigusega kooskõlas (vt selle kohta 22. mai 2014. aasta kohtuotsus Glatzel, C-356/12, EU:C:2014:350, punktid 54 ja 72).
- 52 Samuti, tulenevalt rahvakohtuniku ülesannete laadist kriminaalmenetluses ja nende teostamise tingimustest, mis võivad teatavatel juhtudel tähendada visuaalsete tõendite uurimist ja hindamist, võib nägemist pidada niisuguses menetluses ka rahvakohtuniku „oluliseks ja määravaks kutsenõudeks“ direktiivi 2000/78 artikli 4 lõike 1 tähenduses, tingimusel et nimetatud tõendite niisugust uurimist ja hindamist ei saa läbi viia eelkõige meditsiinitehniliste seadmete abil.
- 53 Lisaks võib kriminaalmenetluse põhimõtete, sealhulgas vahetuse ja tõendite vahetu hindamise põhimõtte täieliku järgimise tagamise eesmärk, millele TC ja UB tuginevad, kujutada endast õigustatud eesmärki direktiivi 2000/78 artikli 4 lõike 1 tähenduses.
- 54 Järelikult tuleb kontrollida, kas põhikohtuasjas VA suhtes kehtestatud meede, mis seisneb kriminaalmenetluses tema rahvakohtuniku ülesannete täitmise täielikus välistamises, on taotletava eesmärgi saavutamiseks sobiv ega lähe kaugemale sellest, mis on eesmärgi saavutamiseks vajalik. Selle meetme proportsionaalsuse osas tuleb arvesse võtta asjaolu, et vastavalt direktiivi 2000/78 artiklile 5, tõlgendatuna lähtuvalt direktiivi põhjendustest 20 ja 21, peab tööandja võtma asjakohaseid, konkreetse olukorra vajadustele vastavaid meetmeid, et võimaldada puuetega inimesel tööle pääseda, töös osaleda või edeneda, kui sellised meetmed ei põhjusta tööandjale ebaoproportsionaalselt suurt koormust (vt selle kohta 15. juuli 2021. aasta kohtuotsus Tartu Vangla, C-795/19, EU:C:2021:606, punktid 42 ja 48 ning seal viidatud kohtupraktika).
- 55 Mis puudutab selle meetme sobivust, siis tuleb märkida, et niisugune meede aitab kindlasti kaasa kriminaalmenetluse seadustiku normide järgimisele seoses vahetuse põhimõttega ja tõendite vahetu hindamisega.
- 56 Siiski tuleb nimetatud meetme vajalikkuse kohta märkida, et VA osalemine asjade lahendamisel kriminaalkollegiumis, kuhu ta oli määratud, oli täielikult välistatud, ilma et oleks hinnatud tema individuaalset võimet oma ülesandeid täita ja ilma et oleks uuritud võimalust heastada võimalikke raskusi, mis tal võisid tekkida.

- 57 Pealegi, nagu on märgitud käesoleva kohtuotsuse punktis 54, on tööandja kohustatud võtma mõistlikke abinõusid puuetega inimeste arvessevõtmiseks vastavalt konkreetse olukorra vajadustele. Nimelt direktiivi 2000/78 põhjenduse 16 järgi etendab meetmete sätestamine puuetega inimeste vajaduste arvessevõtmiseks töökohal tähtsat osa võitluses puude alusel diskrimineerimise vastu. Sellega seoses täpsustas Euroopa Kohus, et mõistet „mõistlikud abinõud“ tuleb käsitada laialt kui nõuet kõrvaldada takistused, mis raskendavad puuetega isikute täielikku ja tõhusat osalemist tööelus teiste töötajatega võrdsel alusel. Seejuures on selle direktiivi põhjenduses 20 toodud füüsiliste, korralduslike või hariduslike mõistlike abinõude loetelu, mis ei ole ammendav (15. juuli 2021. aasta kohtuotsus Tartu Vangla, C-795/19, EU:C:2021:606, punkt 48 ja seal viidatud kohtupraktika).
- 58 Seda kohustust tuleb tõlgendada lähtuvalt harta artiklist 26, mis sätestab puuetega inimeste integreerimise põhimõtte, et nad saaksid kasu meetmetest, mille eesmärk on tagada nende iseseisvus, sotsiaalne ja tööalane integratsioon ning osalemine ühiskonnaelus.
- 59 Niisugust tõlgendust toetab ka ÜRO konventsioon, millele võib väljakujunenud kohtupraktika kohaselt tugineda direktiivi 2000/78 tõlgendamiseks, sest viimasele tuleb võimaluse piires anda selle konventsiooniga kooskõlas olev tõlgendus (15. juuli 2021. aasta kohtuotsus Tartu Vangla, C-795/19, EU:C:2021:606, punkt 49 ja seal viidatud kohtupraktika).
- 60 ÜRO konventsiooni artikli 5 lõikes 3 on aga sätestatud, et võrdsuse edendamiseks ja diskrimineerimise kõrvaldamiseks võtavad osalisriigid kõiki asjakohaseid meetmeid, et tagada mõistlike abinõude võtmine.
- 61 Lisaks on just kaasava eesmärgi nimel nähtud ÜRO konventsiooni artikli 5 lõikes 3 ette edendada puuetega inimeste võrdsust ja kõrvaldada diskrimineerimine, nagu nähtub selle konventsiooni artiklist 27, tunnistades nende õigust tööle teistega võrdsel alusel, eelkõige õigust teenida elatist vabalt valitud või tööturul vastu võetud töökohal ning õigust puuetega inimestele avatud, kaasavale ja juurdepääsetavale töökeskkonnale.
- 62 Nagu käesolevas asjas nähtub ka eelotsusetaotluses esitatud andmetest, oli VA igasugune osalemine kriminaalasjades välistatud, olenemata asjaomastest kohtuasjadest ja ilma et oleks kontrollitud, kas talle oleks võinud pakkuda mõistlikke abinõusid, nagu materiaalne, isiklik või korralduslik abi.
- 63 Seega näib – kui eelotsusetaotluse esitanud kohtu kontrolli tulemusel ei ilmne teisti –, et nimetatud meede läheb kaugemale sellest, mis on vajalik, seda enam, et eelotsusetaotlusest nähtub, et pärast rahvakohtunike elektroonilise kodadesse määramise kehtestamist 2016. aasta augustis, osales VA rahvakohtunikuna paljudes kriminaalasju puudutavates otsustes. Nagu märkisid nii komisjon oma kirjalikes seisukohtades kui ka kohtujurist oma ettepaneku punktis 100, näitab see asjaolu, et VA on võimeline täitma rahvakohtuniku ülesandeid täielikult kooskõlas kriminaalmenetluse normidega.
- 64 Eeltoodut arvestades tuleb esitatud küsimustele vastata, et direktiivi 2000/78 artikli 2 lõike 2 punkti a ja artikli 4 lõiget 1 tuleb lähtuvalt harta artiklitest 21 ja 26 ning ÜRO konventsioonist tõlgendada nii, et nendega on vastuolus see, kui pime isik jäetakse ilma igasugusest võimalusest täita rahvakohtuniku ülesandeid kriminaalmenetluses.

Kohtukulud

- 65 Kuna põhikohtuasja poolte jaoks on käesolev menetlus eelotsusetaotluse esitanud kohtus poolelioleva asja üks staadium, otsustab kohtukulude jaotuse liikmesriigi kohus. Euroopa Kohtule seisukohtade esitamisega seotud kulusid, välja arvatud poolte kohtukulud, ei hüvitata.

Esitatud põhjendustest lähtudes Euroopa Kohus (teine koda) otsustab:

Nõukogu 27. novembri 2000. aasta direktiivi 2000/78/EÜ, millega kehtestatakse üldine raamistik võrdseks kohtlemiseks töö saamisel ja kutsealale pääsemisel, artikli 2 lõike 2 punkti a ja artikli 4 lõiget 1 tuleb lähtuvalt Euroopa Liidu põhiõiguste harta artiklitest 21 ja 26 ning Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni puuetega inimeste õiguste konventsioonist, mis kiideti Euroopa Ühenduse nimel heaks nõukogu 26. novembri 2009. aasta otsusega 2010/48/EÜ, tõlgendada nii, et nendega on vastuolus see, kui pime isik jäetakse ilma igasugusest võimalusest täita rahvakohtuniku ülesandeid kriminaalmenetluses.

Allkirjad